

Tahkim ve Mai

Küreselleşme masalları ile başlayan 21. yüzyıl söylemleri yavaş yavaş amaçlarına ulaşmaktadır. Bugün yaşadığımız ve hızla gelişen gündeme baktığımızda sermayenin kendi gelişmesini sağlamak ve büyümek için az gelişmiş ülkeleri son noktasına kadar sömürmekten geri kalmadığını görüyoruz.

Ulusların gelişmesi ve aydınlanması, bu oyunların ortaya çıkmasında büyük rol oynadığından söz konusu ülkelerde önce eğitim ele alınarak; sorgulanmaktan, düşünmekten uzak korkak, bireyci toplumlar yetiştirilmektedir. Örgütlenmeler çeşitli yasal engellerle önlenmektedir.

1950 yılından sonra oluşturulan **"Yeni Dünya Düzeni"** senaryolarına uygun olarak sermaye dünyada tek güç haline gelmiş, gelişmek ve büyümek adına her engeli kaldırmaya başlamıştır. Önce askeri gücü (NATO) oluşturarak güvenliğini garantiye almıştır. Ekonomik gelişme sürecine, her kıtadan ticari örgütleri siyasi güçlerle destekleyerek tamamlamaya çalışmaktadır. **Avrupa'da AT, Amerika'da NAFTA, Asya APEC** bu sistemin parçalarıdır.

1963 yılından sonraki süreçte ülkelerin gelişmeleri yerli yöneticilerin tutumları nedeniyle yapılan anlaşmalar hep tek taraflı olmuş sermayeye hizmet eder ve dayatmacı bir tavır izlemiştir. Bu anlaşmaların zirvesi diyebileceğimiz Uruguay Raundu dünya ticaretinin ve sermayesinin anayasasını oluşturma yönünden atılmış en önemli adımdır.

Bu anlaşmayı imzalayan devletlerde (Türkiye de dahildir) sosyal devlet ilkesinin tamamen ortadan kalktığını görmekteyiz.

İnsanın en temel hakkı olan sağlıklı yaşama hakkını elinden alan uygulamalar ve özelleştirme çabaları yeni çıkarılan sosyal güvenlik yasalarında kendini göstermektedir. Sadece parası olana yaşama hakkı tanıyan bu çalışmalar toplumu gitgide sağlıksız hale getirmektedir. Bilinçli olarak tahrip edilen sosyal güvenlik kurumları özel kuruluşlara peşkeş çekilecek hale getirilmiştir.

Özelleştirme, patent derken uluslararası sermaye dayatmaları sırasıyla **YATIRIMI GARANTİ SÖZLEŞMESİ (MIGA)** Uluslararası **TAHKİM Kuralları(TAI)** ve Çok Taraflı Yatırım Anlaşmaları (MAI) olarak boynumuza takılan zincirin birer halkasını oluşturmaktadır.

Özelleştirmenin önemli aşamalarından biri kamu hizmetlerinin ve bu hizmetleri gören kamu işletmelerinin özel sektöre devridir. Kamu hizmetini özel sektöre devretmek bir **"İMTİYAZ DEVRİDİR."** İmtiyaz devri ile ilgili sözleşmeleri devlet ve halk adına bir hukuk biriminin izlemesi gerekir. Ülkemizde bu birim **"DANIŞTAYDIR."** İmtiyaz devirleri Osmanlı devletinin yıkılış nedenlerinin başında sayıldığından cumhuriyetin ilk anayasasında imtiyaz devirlerini inceleme sorumluluğu doğrudan TBMM'ye verilmiştir.(1924)

Uluslararası **TAHKİM**, hukukumuzda yeni girecek bir kurum değildir. Türkiye'nin yaptığı ikili anlaşmalara göre hukuk kuralları özel sektörler arasında işlemektedir ve yabancı hakem kurullarının aldığı kararların herhangi bir Türk Mahkemesi'nin onayına gerek kalmadan uygulanması mümkündür. Ne var ki, uluslararası tahkimi düzenleyen bu sözleşmeler kamu hizmetlerinin (özellikle enerji, ulaşım, güvenlik, adalet, iletişim v.s) görülmesi için idarenin yaptığı imtiyaz sözleşmelerine uygulanmamaktadır. Çünkü, bu tür uyuşmazlıklarda anayasaya göre danıştay yargı yetkisine sahiptir. Bu durumda idarenin kamu hizmetinin görülmesi amacıyla yaptığı imtiyaz sözleşmelerinde danıştayın yetkisini kaldırarak uluslararası tahkim'e yetki tanımak Türkiye'yi kamu hizmetlerinin görülmesinde

uluslararası siyaset emrine sokmak anlamını taşır.

Ülkelerin gelişmesi için yatırım çok büyük önem taşır. Özellikle yabancı sermaye yatırımlarının teşviki için bazı yasal düzenlemeler gerekebilir. Ancak uyuşmazlıkların çözümü için danıştayın yargı yetkisini kaldırmak yerine imtiyaz sözleşmesi kavramını daha dar bir çerçeveye yerleştirmek gerekir.

Yatırımların teşviki için Türkiye 1963'den beri bir çok devletle ikili anlaşmalar imzalamıştır. 1987'den beri MIGA, 1991'den beri **ICSID** (Devletler ile yabancı devletlerin vatandaşları arasındaki yatırım uyuşmazlıklarının çözülmesi hakkında sözleşmeye) taraftır. **ICSID** bir uluslararası hakem mahkemesidir.

Bu hakem kurullarının kararları ev sahibi ülkenin kendi mahkemelerinde verilmiş kararlar gibi kesin sonuçlar doğurur. Türk mahkemelerinde temyiz kararı gerekmektedir. Ancak kamu hizmetlerinin devrinde gereken imtiyaz sözleşmelerinde anayasaya göre devreye danıştay girmekte ve **ICSID**'in kararlarını halk ve Türk devleti çıkarları lehine bozmaktadır. Uluslararası hakem mahkemelerine gitme olanağı hukukumuzda her zaman varolmuştur. Sorun kamu hizmeti imtiyaz sözleşmelerinde danıştayın inceleme ve yargı yetkisinin zorunlu olmaması ve bu tür yabancı yatırım sözleşmelerinde uluslararası tahkim şartının konulamamasından kaynaklanmaktadır. Yabancı yatırımcıyı rahatsız eden budur.

Uluslararası sermaye akışında önemli rol oynayan **OECD** ülkeleri, uluslararası sermaye yatırımlarına uygulanmak üzere 1995'ten itibaren Çok Taraflı Yatırım anlaşması (**MAI**)'nin oluşturulması çabalarına girişmişlerdir. MAI amacı kapsamı, öngördüğü uluslararası TAHKİM esası nedeniyle özellikle gelişmekte olan ülkelerden gelen ciddi itirazlar üzerine geri çekilmiş; hazırlık devresini Dünya Ticaret Örgütü'ne devretmişlerdir. MAI, kâr amacı taşısın, taşımamasın her alandaki bütün yatırımlar için yabancı yatırımcıya bir imtiyaz sistemi getirmektedir. Ev sahibi ülke yatırımcıdan;

1-Yerli kuruluş ile ortaklık yapmasını,

2- Vatandaşın çalıştırmasını,

3-Belli oranda mal ve hizmetin ihraç edilmesini,

4-Belli oranda aramaların ev sahibi ülkeden sağlanmasını talep edemeyecektir. Yatırım uyuşmazlıklarının yeri uluslararası hakem olacaktır.

Ayrıca, ülkemizin sağlığı ve eğitiminin sömürüldüğü gibi doğal kaynakları da sömürülmek istenmektedir. Elbette gelişmeye karşı değil ama yatırım uğruna bu anlaşmalar yürürlüğe girdiğinde; havanın, suyun, toprağın zehirlenmesi enerji üretiminde her türlü doğal kaynağın radyasyonla kirlenmesi ve tüketilmesi gündeme gelecektir. Ormanlar, denizler ekolojik alanlar, balıkçılık tehdit altına girecektir. Ev sahibi ülkelerdeki yasal boşluklardan yararlanılarak doğal ve ekonomik varlıklar çok uluslaştırılacaktır.

Yasama hakkımızı korumak için bilmek, bilgilenmek ve biraraya gelmek zorundayız. Sivil toplum örgütü olmanın "olmazsa olmaz" şartı budur.

Ecz. Bilge ÜSTEKIDAĞ

Kaynak: Prof. Dr. Aysel Çelikel

(28. 7.1999 tarihli yazısından yararlanılmıştır)